

A nyíregyházi alapítványi Erzsébet Árvaház

Jakó János

A közelmúltban a gyűjteményembe került két régi képes levelezőlap keltette fel az egykori nyíregyházi Erzsébet Árvaház iránti érdeklődésemet. Az adatgyűjtő munka során hamar bizonyosodott, hogy a nyíregyházi Jótékony Nőegylet és az árvaház története elválaszthatatlanul összefonódott.

Az összegyűlt rendkívül sok adat közül – a terjedelem korlátai miatt – csak a téma szempontjából legfontosabbakat használhattam fel munkám során.

A korabeli dokumentumok – elsősorban a *Nyírvidék* tudósításai – alapján összeállított írásomban tudatosan ragaszkodtam a régies írásmódhoz és kifejezésekhez, amelyek hűen tükrözik az adott kor sok mindent befolyásoló hangulatát.

Az Erzsébet árvaház megalakulásának előzményei

„Régen érezve hiányát egy jótékony nőegyesületnek, ... mi is ... megalakítottuk nőegyesületünket 1866-ik évben.” – adja hírül a helybeli nőegyesület választmánya a *Nyír* című hetilapban 1867-ben. Majd megemlíti, hogy *„Többirányu jótékonyosságán kívül, egyesületünk kiváló céljául tűzte ki, egy árvaház létesítését.”* Végezetül egy felhívás következik: *„Hogy tehát célunk kiviteléhez minél közelebb juthassunk, mindazok, kik jó szándékukat helyeslik... ezennel egész tisztelettel felkéretnek, kegyes adományaikat attól meg nem vonni!”*¹

A *Nyír* „*Vegyes hírek.*” rovatában röviddel ezután írja az alábbiakat. *„Ugy értesültünk, hogy lelkes nőegyletünk az árvaházat újévtől kezdve már megnyitja, azon szegények számára, kiknek szerető szülei már a jobb létre átszenderültek.”* Céljuk elérése érdekében *„A legközelebbi mult gyűlésekben elhatároztak egy, tárgysorsolással összekötött bált rendezni, melynek tiszta jövedelme az árvaház javára fordítottatni fog.”*² Egy héttel később – ugyancsak a „*Vegyes hírek.*” rovatból – arról értesülünk, hogy *„A helybeli nőegylet december 20-diki választmányi gyűlésében az árvaháznak berendezését véglegesen elhatározta. Ápolónőül... özvegy Lechner Antalné választatott meg. – Az árvaház egyelőre 4 árva ellátására szorítkozik. A nagyobb számú elláthatás végett 1868. február 3-ára sorsolással összekötött táncvizigalom van kitűzve.”*³

„A könyörületesség vagyis a nyomor enyhítése különösen hivatása a nőnemnek. E cél elérése végett alakult a helybeli nőegylet, s kitűzött célját... egy szerényebb sorsu árvaházban gyakorolja. Ez idő szerint hat szegény sorsu árvát ápol a helybeli nőegylet, ... a kisebbek az árva-intézetben,

¹ Adakozási felhívás a Nyíregyházán, 1866-ik évben alakult nőegyesület által célózott árvaház javára! *Nyír* I: 9. 1867. december 1. 3.

² *Vegyes hírek.* *Nyír* I: 12. 1867. december 22. 3.

³ *Vegyes hírek.* *Nyír* I: 13. 1867. december 29. 3.

a nagyobbak a helybeli iskolákban nyernekt oktatást.” – olvasható nem egészen egy év múlva a *Nyír* 1868. október 31-i számában.⁴

Az „*ápolónői állomásáról lemondott özvegy Lechnerné asszony helyett – özvegy Velenczey Ferenczné lón ápolónőnek megválasztva, – s azonnal is beállitva.*” – olvasható a *Nyír* egyik 1868 januári számában.⁵

Az árvaház ügyét hamarosan Nyíregyháza kereskedelmi ifjúsága is felkarolta. Ezt bizonyítja az 1868. november 24-én „*a nőegyleti árvaház és saját segélyegylete javára rendezendő „tánczestélyre”*” szóló meghívója.⁶

A nőegylet 1869. július 4-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy az egyelet bevétele tagsági díjakból, jótékony adományokból, „*szini előadások- s tánczvigalmakból*” származott. A kiadási tételek között az árvaházra vonatkozó két fontos adat fedezhető fel. Az egyik a gondozottak létszámára utal („*6 árva ruházatára*”), a másik („*házbér*”) pedig arra, hogy akkor még nem volt saját otthona az árvaháznak, bérelt helyiségben gondozták az árvákat. A tudósítás a *Tiszavidék* 1869. augusztus 8-i számában jelent meg.⁷

Az első épület

Az árvaház önálló épületének megvásárlásáról a *Tiszavidék* 1870 júniusi számaiban, a nőegylet közgyűléséről szóló tudósításokban találunk megbízható adatokat. A jegyzőkönyvben szerepel, hogy „*az egyelet e folyó évben az ugynevezett pacsirta utcán 1600 forintért egy házat vásárolt...*” Az intézetbe felvett nyolc árváról az „*ápol dai felügyelőné özv. Velenczey Ferenczné*” számolt be részletesen a közgyűlés előtt.⁸ Az árvaház szabályszerű működését szigorúan ellenőrizte a nőegylet, erre utalnak az alábbi mondatok. A nőegylet választmányának „*kötelezettsége*”, hogy „*sorrendben hetenként egyszer két két tag meglepi az árva ápodát, s utánna néz ott mindennek.*”⁹

A nőegylet „*vagyon-kimutatása*” szerint „*Az árvaházi épület és telek értéke 1600 frt.*” volt 1887-ben is, azaz megvásárlása óta nem változott.¹⁰

„*Az egyelet eleinte bérházban gondozta ápolitjait. Majd a politikai hajnalhasadáskor vidám tánczra perdült, dalolt és magyar szindarabokat adott elő... Egy farsangi mulatsággal hozta létre azt a kis összeget, melyen egy nádfedeles viskót vásárolhatott... Alacsony földes szobák, parányi ablakok, primitív berendezés, szerény ellátás, semmi igény.*” – tudjuk meg *Leffler Sámuel*¹¹ 1900. október 14-i írásából.¹² Szépen megfogalmazott mondatainak lényege egybecseng az ismertett sajtóhírekkel.

Az egyelet szűkös anyagi lehetőségei miatt azonban – ugyancsak *Leffler* szavaival élve – „*épen csak táplálhattuk és ruházhattuk, meg jó erkölcsben nevelhattük a mi kis árváinkat.*”

A nyíregyházi Jótékony Nőegylet pénztárnoki feladatait 1876 novembere és 1884 márciusa között *Szesztay Károlyné* látta el. Leköszönésekor a *Nyírvidék* 1884. április 20-i számában részletes

⁴ Egy pár szó a nyíregyházai nőegylet érdekében. *Nyír* II: 44. 1868. október 31. 1.

⁵ Vegyes hírek. *Nyír* II: 4. 1868. január 25. 3.

⁶ Hirdetések. *Nyír* II: 45. 1868. november 7. 4.

⁷ Kivonat a nyíregyházai nő-egylet 1869. évi jul. 4-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyvéből. *Tiszavidék* III: 12. 1869. augusztus 8. 2.

⁸ A nyíregyházi nőegylet máj. 26-án tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. *Tiszavidék* IV: 23. 1870. június 6. 1.

⁹ A nyíregyházi nőegylet. *Tiszavidék* IV: 24. 1870. június 13. 1.

¹⁰ A nőegylet mult évi számadása. *Nyírvidék* IX: 14. 1888. április 14. Melléklet.

¹¹ *Leffler Sámuel* főgimnáziumi tanár, 1874-től huszonhét éven át a Nőegylet ügyvezető titkári teendőit is ellátta.

¹² *Leffler Sámuel*: Az „Árvaház”. *Nyírvidék* XXI: 41. 1900. október 14. 1–2.

beszámolót tett közzé az egyesület pénzügyi helyzetéről. Utal a *Szabolcsmegyei Közlöny* „1881-ik évi 54 számában az 1876 évi november havától, az 1881 év végéig közzé tett” számadására, majd az 1882. január 1-től december 31-ig és az 1883. január 1-től 1884. március végéig terjedő időszak bevételeit és kiadásait részletezi, az árvaházra vonatkozó adatokat külön is felsorolva. A „Bevételül befolyt” tételek között az árvák munkájának a szerény díja is szerepel, míg a „Kiadás” részben az árvák élelmezése, ruházata s vegyes szükséglete, valamint az árvaház javítása, fűtése tételek egyaránt megtalálhatók.¹³

Építkezés, bővítés

Ugyancsak *Leffler* már idézett írásában olvasható, hogy „*Nádas viskónk kicsiny, szűk lett. Az addig ápolt 10 árva helyett 15, sőt volt 16, vagy 17 árvát „kellett” befogadnunk... A helyzet tartathatatlanná vált... A várost hívtuk segítségül... Építkeztünk. – A nádfedelű árvaház csinos, modern alakot öltött 1893-ban.*”

Szomorú eseményről adott hírt a *Nyírvidék* 1900. szeptember 9-én. „*A mult vasárnap este ½ 8 óra tájban kigyuladt a helybeli jótékony nőegylet tulajdonában levő „Erzsébet árvaház” tetőzete... a Pacsirta utcán. A tűzoltók is hamarosan megjelentek, de az épület tetőzetét már megmenteni nem lehetett. A tűz... nagy rémületet keltett az intézetben elhelyezett árvák között, kiket azonban sikerült idejében biztonságba helyezni s ideiglenesen egy közeli lakóházban elhelyezni.*”¹⁴

A szeptember 16-i számban rövid tudósítás olvasható arról, hogy „*A nyíregyházi jótékony nőegylet választmánya e hó 10-én tartott ülésén foglalkozott a szeptember 2-án leégett „Erzsébet árvaház” épültének újjáépítési kérdésével. A választmány elhatározta, hogy az árvaházat... még ez évben felépítteti... Az új épület elkészültéig az intézetben gondozott árvák ideiglenesen kibérelt helyiségben helyeztetek el.*”¹⁵

Újjáépítés

Két héttel később a *Nyírvidék* már arról ír, hogy „*az árvaház újból épül s már fedél alatt áll, ...sokkal izléesesebben és nagyobb méreteken kel ki hamujából... A tűz által okozott kár megtérült részben a biztosító társulat által kifizetett kártérítési összegből, részben a nőegylet által gyűjtött köznyöradományokból... Az építkezés előreláthatólag október hó végéig teljesen befejezve lesz... az új épületben már sokkal többnek lesz helye, mint volt a régiben. A leégett házban ugyanis legfeljebb csak 10–12 árvát lehetett elhelyezni, az új épületben azonban már 25–30-nak jut hely...*”¹⁶

Az előbb idézett sorok írója, *Popp György*¹⁷ a következő számban újból jelentkezik: „*Miután a leégett árvaházat megnagyobbítva újból felépítettük, okvetlenül reformálni kell... a nevelési rendszert is... Az eddigi nevelési rendszer mellett csak közönséges cselédeket nevelhetünk... A társadalom tegye nekik lehetővé, hogy nem a kapával és a legalsóbb udvari és konyhai, hanem a finomabb szobai és szalonbeli teendők elvégzésével szerezzék meg kenyerüket... Szükségesnek tartanám..., hogy a nagyobbak gyakorlatilag megtanulják a gyermekgondozást, a tisztogatást, felszolgálat, varrást, főzést, mosást, vasalást és szabást... Még azt is megteheti az árvaház, hogy egyes*

¹³ Közönség köréből. Nyilvános számadás. *Nyírvidék* V: 16. 1884. április 20. 2–3.

¹⁴ Ujdonságok. Tüzek. *Nyírvidék* XXI: 36. 1900. szeptember 9. 4.

¹⁵ Ujdonságok. Az árvaház felépítése. *Nyírvidék* XXI: 37. 1900. szeptember 16. 3.

¹⁶ Popp György: Az árvaház. *Nyírvidék* XXI: 39. 1900. szeptember 30. 2.

¹⁷ Popp György magyar királyi tanácsos, nyíregyházi pénzügyigazgató.

tehetségesebb leánykát tovább taníttat és kiseddóvónénak vagy tanítónénak képezet ki.”¹⁸ Megszívlelendő javaslatai ellenére a gondozottak nevelési/képzési célkitűzései csak jóval később, az árvaház hadiárvaházzá alakulása után változtak meg jelentősebben.

Karácsonyi ünnepek

Az árvaház életében kezdettől fogva jelentős eseménynek számítottak a karácsonyi ünnepek, amelyekről a helyi sajtó rendszeresen beszámolt. Példaként az 1902. évi „*ünnepély*” előtti rövid újságcikket¹⁹ és az ünnepség műsorát, valamint a megjelent városi előkelőségek (így *Majerszky Béla* polgármester, *Geduly Henrik* evangélikus lelkész és mások) nevét is ismertető, egy héttel későbbi tudósítást említem.²⁰

Az árvaházat adományaikkal segítő adakozókról szóló, illetve az adományokat köszönő írással gyakran találkozunk, a felsorolhatatlanul sok köszönet közül csupán néhányra hivatkozom.²¹

Az 1911-ben, a Korona szálló dísztermében tartott nőegyleti hangverseny²² után a Nőegylet külön köszönetet mondott „*a közreműködött hölgyeknek és uraknak*”, valamint mindazoknak, „*a kik felülfizetésükkel és jegy megváltásukkal anyagilag is hozzájárultak az árvaház részére teendő 1000 koronás „Básthly Barnáné” alapítvány létesítéséhez.*”²³

Az árvaházról, az intézetben gondozott árvák mindennapjairól sok fontos adatot tudhatunk meg *Básthly Barnáné* nőegyleti elnöknek az 1909. évről összeállított, a Nőegylet Közgyűlésén 1910. május 29-én elhangzott beszámolójából. (A hivatkozás megtévesztő címe ellenére a beszámoló egyértelműen a Nőegylet 1909. évi tevékenységéről szól!) Az első pillanatra túl bőségesnek tűnő ismertetést a gondozott kislányokat nagyon szerető *Básthly Barnáné* szép gondolatai és mondatai indokolják. „*Évi jelentésemet az Erzsébet-árvaházzal kezdem, mivel a nőegyletünk legfőbb gondját ez képezi. Ez évben 16 gyermek nyert gondozást, nevelést az árvaházban, kiket most Irén testvér; ki Zsuzsanna testvér helyére... és Berta testvér ki Irma testvér helyére... jött, gondoznak. Ők tanítják a gyermekeket minden jóra, hasznosra, kézimunkára, kerti foglalkozásra, sütni, főzni, vasalni, foltozni, szóval legfőbb törekvésük, hogy árvaházunkból kikerülve hasznos, dolgos, jóra való cselédeké váljanak. Az árvák fehér- és ruhaneműit a Testvérek sajátkeztüleg varrják. Szeretettel ápolják a gyermekeket, ha betegek. Szép meleg időben vásár- és ünnepnapokon... a szabadba vagy az erdőbe sétálni járnak. Különben is, ha az időjárás engedi, legtöbb idejüket az udvaron az árnyas fák alatt töltik... Ott tanulnak, étkeznek, a kicsinyek játszanak mindig a Testvérek felügyelete alatt... Minden gyermek saját felekezeti népiskolájában nyer oktatást... Vasárnap és ünnepnap, vagy a saját, vagy felváltva... mindnyájan egyik vagy másik templomba járnak imádkozni a Testvérek kíséretében. Az árvaházban reggel, este, étkezés előtt és után mindig imádkoznak.*” Megtudjuk a beszámoló-ból, hogy az intézet orvosa ekkor *dr. Hoffmann Emil* városi orvos volt. „*December 23-án... tartottuk a karácsonyfa ünnepet Erzsébet árvaházunkban, hol szokás szerint a tágas hálószobában volt a... karácsonyfa felállítva... Az ünnepélyt Leffler Sámuel, a nőegylet örökös titkára nyitotta meg,...*

¹⁸ Popp György: Az árvaház. *Nyírvidék* XXI: 40. 1900. október 7. 1–2.

¹⁹ Ujdonságok. Karácsonyi ünnepély az Erzsébet árvaházban. *Nyírvidék* XXIII: 51. 1902. december 21. 4.

²⁰ Ujdonságok. Árvák karácsonya. *Nyírvidék* XXIII: 52. 1902. december 28. 5.

²¹ Mi hír a Nyirben. Nyilvános köszönet. *Tiszavidék* IV: 44. 1870. október 31. 3.; Ujdonságok. Köszönet nyilvánítás. *Nyírvidék* XXI: 32. 1900. augusztus 12. 4.; Ujdonságok. Köszönet nyilvánítás. *Nyírvidék* XXIII: 19. 1902. május 11. 4.; Ujdonságok. Nyilvános köszönet. *Nyírvidék* XXVII: 5. 1906. február 4. 6.; Ujdonságok. Köszönet. *Nyírvidék* XXXI: 49. 1910. december 18. 5.

²² Ujdonságok. Nőegyleti estély. *Nyírvidék* XXXII: 46. 1911. november 12. 5.

²³ Nyilvános köszönet. *Nyírvidék* XXXII: 48. 1911. november 26. 5.

főtisztelendő Rutkay Gyula görög katolikus főesperes ur mondott gyönyörű ünnepi beszédet...” Az árvaház épületében, kertjében és udvarában történt munkákról is szó esik. „Az épületet a tűzfaltól kezdve kívül belül kijavítottuk, utána mindent kifestettünk, a kutat kitisztítottuk, a kertben 12 darab gyümölcsfát ültettünk...” (NŐIPARISKOLA 1913.).

A világháborús évek

Az árvaház éveken át céljainak megfelelően működött. „Áldásos működését még a háború alatt is zavartalanul képes volt kifejteni, mert Nyíregyháza... előkelő hölgyközönsége úgy erkölcsileg, mint anyagilag felkarolta.” (RUSZINKÓNÉ 1929. 50.) A karácsonyi ünnepek sem maradtak el.²⁴

1917-re azonban a társadalom áldozatkészsége is kimerült, az árvaház további fenntartása lehetetlenné vált. „A végeszűntelen háboru mindent megörlő nyomorusága rendkívül sulyos helyzetbe hozta a nyíregyházi Jótékony Nőegylet is... A vezetőség... nem talált kiutat a közönség segítségével, ... kénytelen a közönség áldozatkészséghez fordulni.” Ezért az alábbi felhívást bocsátotta ki: „A Nyíregyházi Jótékony Nőegylet által fenntartott Erzsébet árvaház a háboru következtében igen mostoha anyagi körülmények közé jutott... Első izben fordul a Nőegylet az árvák érdekében Nyíregyháza város nemes társadalmához: segítse hozzá adományaival a Nőegylet, az Árvaház további fenntartásához.”²⁵ A felhívás nem volt hiábavaló. Az árvaház, ha szerényebb körülmények között is, de tovább működött, még a hagyományos karácsonyi ünnepeket is megtartották.²⁶ A köszönet sem marad el.²⁷

Az alapítványi Erzsébet árvaház (hadiárvaház) létrejötte

A következő évek eseményeit jórészt Ruszinkóné Justh Emma „A nyíregyházi alapítványi Erzsébet-árvaház története” című írása alapján ismertetem. „1917-ben... az árvaház... épületét menekültek foglalták el, s az Erzsébet-árvaház is a világháború áldozatainak sorába került”. A Nőegylet elnöksége a „rendeltesétől kényszerűen elvont árvaházat hadigondozási célokra a m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszteriumnak ajánlotta fel.” A szerény kis ház azonban szép, nagy telke ellenére sem felelt meg az általános követelményeknek, ugyanis minél több hadiárva elhelyezését lehetővé tevő, nem pedig kisebb intézetekre volt elsősorban szükség. „Bernolák Nándor²⁸... miniszter úr azonban végül mégis engedett a Nőegylet ismételt kérésének és alapítványként átvette az árvaházat.” Ezért nevezik ettől kezdve az árvaházat alapítványi Erzsébet Árvaháznak. „Az alapítólevél, mely 1921. évi szeptember hó 13-án nyert kormányhatósági jóváhagyást, az alapítvány vagyónaként a Pacsirta-utca 21. sz. alatti ingatlant jelöli meg összes tartozékaival és az épület leltári felszereléseivel együtt. A népjóléti miniszter köteles az ingatlanon intézetet létesíteni, fenntartani és az összes fenntartási költségekről gondoskodni. Az intézet rendeltetése elsősorban a világháború hadiárváinak gondozása... Az intézet férőhelyei közül négynek betöltésénél az alapító Nőegylet javaslatát mindenkor meg kell hallgatni.” Csaknem egy esztendő telt el azonban az intézet működésének

²⁴ Ujdonságok. Az árvák karácsonya. *Nyírvidek* XXXV: 102. 1914. december 20. 4.; Ujdonságok. Árvák karácsonya. *Nyírvidek* XXXVI: 102. 1915. december 23. 7.; Ujdonságok. Az árvák karácsonya. *Nyírvidek* XXXVII: 101. 1916. december 21. 3.

²⁵ Segítségét kér a Nőegylet az árvaháza javára. *Nyírvidek* XXXVIII: 103. 1917. május 16. 2.

²⁶ Ujdonságok. Karácsonyfa ünnepek. *Nyírvidek* XXXVIII: 284. 1917. december 22. 3.; Ujdonságok. Az árvaház karácsonya. XXXIX: 294. 1918. december 24. 3.

²⁷ Ujdonságok. Nyilvános köszönet. *Nyírvidek* XXXVIII: 286. 1917. december 28. 3.

²⁸ Bernolák Nándor népjóléti és munkaügyi miniszter 1921. április 14. – 1922. június 16. között.

a kezdetéig. Az ott lakó menekült családok kiköltöztetése ugyanis a rendkívül mostoha lakásviszonyok miatt csak nagyon nehezen sikerült, ezt követően pedig a legszükségesebb tatarozásokat és a „tisztogatásokat” is el kellett végeztetni. „Az újjászervezett intézet 1922. szeptember 1-én nyithatta meg kapuit első 13 növendéke előtt. A miniszteriumunk által kiadott szervezési szabályzat az intézet közelebbi céljául lehetőleg intelligensebb szülőktől származó, jeles előmenetelű hadiárváknak internátusi nevelését és gondozását tűzte ki.” Az intézet élére az idézett írás szerzője, Ruszinkóné Justh Emma igazgatónő került, akinek a növendékek gondozásában és nevelésében az „árvaanya” nyújtott segítséget. Érdekes adat, miszerint „az első évben az intézet gazdasági ügyeinek és számadásainak vitelével, valamint pénzkezelésével a tokaji m. kir. hadiárva-intézet igazgatója volt gondnoki minőségben megbízva.” A következő évben a minisztérium ebben a vonatkozásban is függetlenítette az intézetet (RUSZINKÓNÉ 1929. 50–53.).

Az 1920-as években hazánkban a hadiárvak gondozása hat állami és 63 szerződéses viszonyban lévő intézetben történt, melyek közül a közeli tokaji Magyar Királyi Hadiárvaházban 140, a nyíregyházi alapítványi Erzsébet árvaházban 31 gyermek van elhelyezve (KÉPVISELŐHÁZI NAPLÓ 1927. 25.). Itt jegyzem meg, hogy az Erzsébet árvaházban megalakulásától kezdve csak leányokat helyeztek el, s ez a helyzet az árvaház alapítványi működése során sem változott.

A nyíregyházi alapítványi Erzsébet árvaház az ország egész területéről fogadott be hadiárvakat. Az egyes árvaházakban betöltésre váró férőhelyekről az ország számos területén hírt adtak a lapok. *Somogy vármegye Hivatalos Lapja* 1928-ban azt írja, hogy a nyíregyházi alapítványi Erzsébet árvaházban (Nyíregyháza, Pacsirta u. 21.) rendelkezésre áll „11 férőhely jeles tanulmányi előmenetelű leányok részére, középiskolai tanítatásuk céljából”,²⁹ 1929-ben „2 férőhely jeles tanulmányi előmenetelű leányok részére, középiskolai tanítatásuk céljából, felekezeti különbség nélkül”³⁰, 1930-ban pedig 4 férőhelyről tudósít, az előző évihez azonos feltételek mellett.³¹ Ugyanezeket a hirdetések a *Vasvármegye Hivatalos Lapja* is közzétette.³²

Az árvaház bővítése

„Kezdetben 3 nagyobb lakóhelyiség állott csak rendelkezésünkre, amelyek közül egy az intézet irodája s egyben az igazgatónő lakószobája, a másik kettő pedig a növendékek háló-, illetve nappali és tanuló szobája volt... Az 1923. év nyarán Miniszter urunk elrendelte az intézet kibővítését... új ebédlőt kaptak a növendékek, s az eddigit hálóteremmé alakítottuk át; iroda, egy lakó- és egy vendégszoba, konyha, cselédszoba épült az eddigi szerény helyiségekhez.” Így a férőhelyek száma is jelentősen megnőtt, „1924 szeptemberében már 30 leánykát fogadhattunk be...” (RUSZINKÓNÉ 1929. 52.).

Az árvaház helyiségeiről, azok rendeltetéséről, az árvaházban folyó mindennapokról egy visszaemlékezés révén részletesebb adatok is fennmaradtak. „A nyíregyházi hadiárvaház fiatal intézmény volt. Csak három éves, amikor én 46-os sorszámmal a 30 fős intézet anyakönyvébe bejegyeztettem. Teljes neve... Nyíregyházi Alapítványi Erzsébet Hadiárvaház volt, és kifejezetten középiskolás hadiárváknak adott otthont... Mindössze egy rend ruhát kellett hoznunk. Azt, amit magunkon viseltünk. Ennek azonban egyúttal iskolai egyenruhának kellett lennie.” – kezdődik a visszaemlékezés. Majd megtudjuk, hogy az intézetben lakott az igazgatónő családjával, akinek volt egy irodája

²⁹ Pályázati hirdetmény. *Somogy vármegye Hivatalos Lapja* 47: 25. 1928. június 21. 337.

³⁰ Pályázati hirdetmény. *Somogy vármegye Hivatalos Lapja* 48: 18. 1929. május 2. 129.

³¹ Pályázati hirdetmény. *Somogy vármegye Hivatalos Lapja* 49: 20. 1930. május 15. 186.

³² Pályázati hirdetés. *Vasvármegye Hivatalos Lapja* 26: 25. 1928. jún. 14. 172.; Pályázati hirdetmény. *Vasvármegye Hivatalos Lapja* 27: 17. 1929. ápr. 25. 137.; Pályázati hirdetés. *Vasvármegye Hivatalos Lapja* 28: 21. 1930. május 8. 180.

is. A gyermekeknek pihenésre és tisztálkodásra adott volt két hálószoba (egy nagy és egy kicsi, 18, illetve 12 fő részére) és egy mosdó. Fürdeni a városi fürdőbe jártak. A két hálószoba közötti kis átjáró szobában aludt néha a gyermekeket segítő és ellenőrző „árvaanya”, de volt külön szobája is. Az L alakú épület hosszában helyezkedett el az utcáig kinyúló „nagyháló”, az átjáró szoba, a „kisháló” és a mosdó, utána az árvaanya szobája („melyet félig-meddig irodának is használtak”), egy nagy éléskamra, majd az ebédlő, „s végétől befordulva” a konyha és a cselédszoba. „A mellékhelyiség az udvaron volt, még a tisztikar számára is.” Az igazgató és családja a főbejáratnál lakott. Rajtuk, az árvaanyán és a gyerekeken kívül az intézetben lakott még egy háztartási alkalmazott („cseléd”). Az egyetlen irodai alkalmazott a kerítésen kívül, az utcában lakott. Kint laktak más háztartási alkalmazottak is. A nagyobb lányok aludtak a kis hálószobában, a kisebbek a nagyban. „Az ebédlő egyúttal nappali és tanulószoba is volt.” Benne három hosszú asztal volt elhelyezve, 5-5 szemben lévő férőhellyel. A kicsik a bejárat melletti asztalnál ültek, a középsők asztala az ablakok alatt, a nagyobbaké az ebédlő zárófalanál helyezkedett el. Ennek megfelelően alakult ki a „kis, középső és nagy asztal” elnevezés (A HADIÁRVAHÁZ 2015.).

A továbbiakban a bevezetőben említett két ritka nyíregyházi képes levelezőlapot mutatom be.

Az 1. képen látható lap hátoldalán az „Alapítványi Erzsébet árvaház Nyíregyháza. Étterem.” felirat olvasható. Az asztalok elhelyezése és az asztal mellett ülők száma (23 gondozott) alapján arra lehet gondolni, hogy a felvétel rövidebb az 1923 nyarán történt bővítés után készülhetett. A korát megbízhatóan nem lehet megállapítani (a lapon – bár a címzés szerint Esztergomba akarták küldeni – nincs bélyeg, amely támpontul szolgálhatna, s a rövid szöveg sem tartalmaz dátumot). A leánykák mögött álló két felnőtt az intézmény vezetője és a nevelőnő lehet.

A másik képes levelezőlap (2. kép) az L alakú épület udvari részletét ábrázolja. A hátoldali felirat is erre utal: „Nyíregyházi Alapítványi Erzsébet Árvaház. Udvarrészlet”. A két felnőtt

1. kép / Fig. 1

2. kép / Fig. 2

3. kép

Fig. 3

társaságában az oszlopos tornácon ülő nagyobb leányok kézimunkáznak és a kisebbek keze sem látszik tétlennek.

A 3. kép az előző képeslap hátoldalát mutatja, amely több szempontból is érdekes. A bélyegeken lévő postai bélyegző szerint 1924. július 3-án adták fel Nyíregyházán, és az érkezését dokumentáló tokaji bélyegző dátuma szerint másnap már meg is érkezett rendeltetési helyére. A jellegzetes, szép kézírású

szöveg és az aláírás („...vasárnap délelőtt 10 órakor indulunk Tokaj felé, Irénke s mi négyen... A viszontlátásig szeretettel ölelünk Emmiék”) arra enged következtetni, hogy a lapot a nyíregyházi intézet igazgatónöje, Ruszinkóné Justh Emma írta, aki férje és két leánya (Emma és Magda) társaságában látogathatott el Tokajba, az Irénke pedig hű segítőtársa, Wagner Irén nevelőnő lehet. A címzett neve és lakhelye (Nagyságos Sebastyén Irma igazg. úrnőnek Tokaj. M. kir. Hadiárvaház”) is amellett szólhat, hogy Ruszinkóné írta a lapot, hiszen a tokaji igazgatónő az alapítványi Erzsébet Árvaház megalakulása után rövid ideig a nyíregyházi intézmény gondnoki feladatait is ellátta, így minden bizonnyal jól ismerték egymást.

Az árvaházi férőhelyek száma éveken át változatlan maradt. Erre utal az 1930/31. évi állami költségvetésben szereplő rövid megjegyzés, miszerint a nyíregyházi alapítványi Erzsébet árvaház „Középiskolai tanulmányokat folytató jeles előmenetelű hadiárva leányok internátusi nevelését szolgálja. Az intézetben elhelyezhető növendékek száma 30.” (ÁLLAMI KÖLTSÉGVETÉS 1930. 69.) Megjegyzendő, hogy Háger az árvaházat 32 hadiárva leány számára létesített intézményként említi (HÁGER 1929. 85.).

„Intézetünk rendeltetése az alapítóklevélnek megfelelően, a növendékek szellemi pályákra való előkészítése. Ecélből... a Nyíregyháza városában fölötté nagyszámban található középiskolákat látogatják... A növendékek szellemi készségének intenzívebb fejlesztése céljából külön önképzőkört alakítottunk” – jegyzi meg írásában az igazgatónő (RUSZINKÓNÉ 1929. 53.).

Fontosabb események az alapítványi Erzsébet árvaház életében

„Intézetünknek arra kellett törekednie, hogy a társadalom rokonszenvét és azután áldozatkészségét is biztosítsa a maga számára. Kedvező alkalmat szolgáltatott erre Vass József³³.... miniszter urunk leírata, amelyben elrendelte, hogy a Petőfi Sándor születésének századik évfordulója alkalmából rendezett országos ünnepségekben a főhatósága alá tartozó hadiárvaintézetek is vegyenek részt.” – olvasható Ruszinkóné már többször idézett munkájában (RUSZINKÓNÉ 1929. 52.). A Városi Színházban rendezett ünnepségről a Nyírvidék is megemlékezett.³⁴ Tudósításából tudjuk, hogy az ünnepi előadáson a városi előkelőségek mellett Pettkó-Szandtner Aladár népjóléti miniszteri

³³ Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter 1922. június 16. – 1930. szeptember 8. között.

³⁴ Hadiárvák Petőfi ünnepe. Nyírvidék XLIV: 131. 1923. június 13. 3.

tanácsos is megjelent. Részletesen beszámol a Petőfi ünnep programjáról is, amelynek összeállításában *Wagner Irén* nevelőnő segítette az igazgatónőnek. „... a „Nyírvidék”-nek az ünnepségről irt közleménye eljutott a messze Amerikában élő magyar testvéreinkhez is és egy szép napon Jávor János, Nyíregyházáról kiszármazott honfitársunktól 100 dollár érkezett árvaházunk számlájára, majd a clevelandi magyar egyesületek küldtek 100 dollárt intézetünknek.” (RUSZINKÓNÉ 1929. 52.)

A Nyíregyházi Leányegyesület „a sóstói erdőben a sziksós gyógyfürdő mellett épült” nyaralóját 1923 év nyarára az Erzsébet hadiárvaháznak ajánlotta fel azzal a kívánsággal, hogy a nyár folyamán a Leányegyesület 10 nyíregyházi gyermeket nyaraltathasson a Sóstón a hadiárvák mellett. A hadiárvaház igazgatónője az ajánlatot felterjesztette a népjóléti miniszterhez, aki azt örömmel fogadta és úgy nyilatkozott, hogy „amennyiben a miniszteri kiküldött helyszíni szemléje a sóstói nyaralót alkalmasnak találja, az ajánlatnak megfelelően kész lesz...felhasználni...”³⁵ Két héttel később már arról számol be a *Nyírvidék*, hogy „A miniszter nevében... *Pettkó-Szandtner Aladár* miniszteri tanácsos megtekintette a nyaralót, azt az üdülés céljaira a Leányegyesület által közölt feltételek mellett igen alkalmasnak találta és át is vette.”³⁶ Így 30 gyermek állandó nyaraltatására nyílt lehetőség. A város vezetősége a sóstói szikes fürdőben ingyenes fürdözést engedélyezett a gyermekeknek és kísérőiknek. A létszám egész nyáron át teljes volt (RUSZINKÓNÉ 1929. 54.).

Az intézetben 1924-ben megalakult 39. számú „Erzsébet királyné” leány cserkészcsapat, és a már korábban létrehozott önképzőkör komoly lehetőséget teremtett a gondozottak szellemi és testi képzésére (RUSZINKÓNÉ 1929. 53.). Két év elteltével már arról ír a *Nyírvidék*, hogy „A nyíregyházi 39. sz. Erzsébet királyné leánycserkész-csapat a nagyméltóságu miniszter úr K. 35718-1925. számú rendeletének értelmében megkezdte Szabolcs vármegye területén a pénzbeli és természetbeni adományok gyűjtését... Célja ezen gyűjtésnek a csapat minél tökéletesebb felszerelése és a hadiárvák nappali szobájának, valamint a leánycserkész otthonnak a kiépítése, ahol a cserkészek a délelőtti órákban megfelelő vezető mellett tökéletesen elsajátíthatják a varrási ismereteket.”³⁷ A Pacsirta utcai csapat munkájáról Margócsy is megemlékezik (MARGÓCSY 1997. 106.).

A nyíregyházi hadiárvák karácsonyi ünnepén 1924-ben *Pettkó-Szandtner Aladár* államtitkár és *Kállay Miklósné* főispánné, az „árva kislányok önképző egyesületének a díszelnöke” is megjelent. A „mély szépségű” karácsonyi beszédet *Nagy Lajos* református lelkész, vármegyei főlevéltáros tartotta. A gazdag és sokszínű program kiemelkedő eseménye volt a növendékek által előadott pástorjáték. Utána „a közönség a játékiállítás terembe vonult... a kiállítási teremben voltak a feldiszitett karácsonyfák és hosszú asztalon a hadiárvák karácsonyi ajándékai...”³⁸

Az 1925. évi karácsonyi ünnepségről is beszámol a *Nyírvidék*. Ez alkalommal ünnepi beszédet *Énekes János* prépost-kanonok mondott. „Nagy örömet keltett a hadiárva cserkészlányok körében *Kozák István* a 88. Szabolcs cserkészek parancsnoka azzal, hogy könyvtárt létesített a leányok számára s a könyvtár első köteteit a karácsonyi ünnepre ő maga hozta fel. A cserkészfiúk zenekarának pompás nótáira táncra perdült a fiatalság, a tombolajáték dus nyerevényeiből pedig csaknem minden vendég részesült.” Az 1925-ben az intézetben lakók számára vonatkozó adat is fellelhető a tudósításban, miszerint „*Harmninckét hófehér ruhás hadiárva*” vonult fel az ünnepségen.³⁹ A hadiárvák köszönete ekkor sem maradt el. „A nyíregyházi Alapítványi Erzsébet Árvaház hálás szívvel

³⁵ A Leányegyesület sóstói nyaralóját az idei nyárra az Erzsébet hadiárvaháznak ajánlotta fel. *Nyírvidék* XLIV: 78. 1923. április 7. 3.

³⁶ A népjóléti miniszter a nyárra átvette a Leányegyesület sóstói nyaralóját. *Nyírvidék* XLIV: 89. 1923. április 20. 3.

³⁷ Hírek. Leánycserkész Otthon Nyíregyházán. *Nyírvidék* XLVII: 6. 1926. január 9. 5.

³⁸ *Pettkó-Szandtner Aladár* államtitkár a nyíregyházi hadiárvák karácsonyi ünnepén. *Nyírvidék* XLV: 294. 1924. december 24. 9.

³⁹ A nyíregyházi Erzsébet hadiárvaház karácsonyi-ünnepén. *Nyírvidék* XLVI: 292. 1925. december 24. 3.

adózik nyiregyháza város társadalmának karácsonyi ünnepélyünkön újból tanusított szeretetért...” – olvasható a helyi lapban 1926 januárjában.⁴⁰

Karácsonyfa-ünnepségről ad hírt a *Nyírvidék* 1926 decemberében is. Az „ünnepély” színhelye „az árvaház Pacsirta u. 21. szám alatti épületének a közel száz embert befogadó képességű nagyterme” volt. „A megjelent közönség élén ott látjuk dr. Kállay Miklós főispán nejét, mint az Erzsébet királyné leánycserkészcsapat Nagyasszonyát, Mikecz Istvánné Nagyasszonyt, a hadiárvaház egyik magas patrónusát” és még sok más városi előkelőséget. Az ünnepi megnyitó beszédet Krieger Mihály evangélikus lelkész tartotta. „Ezután színes filmszerűen pergett a műsor”, amelyről kellő részletességgel ad számot a tudósítás. „A pompásan sikerült műsor után a karácsonyi ajándékok kiosztása következett a karácsonyfa alatt a színpad hátterében.”⁴¹

Az alapítványi Erzsébet árvaház látogatói között az ország legmagasabb méltóságait is megtaláljuk. „Örökké emlékezetes marad intézetünk történetében az a két alkalom, amikor hadiárváinkat a Kormányzó úr és Főméltóságú hitvese személyes, kegyes érdeklődésükkel tüntették ki és... Anna kir. hercegasszony és József kir. herceg Őfenségeék látogatása is.” (RUSZINKÓNÉ 1929. 53–54.)

Jelentős „pedagógiai” esemény volt 1927-ben az árvaház cserkészeinek kerti ünnepsége, amelyről a *Nyírvidék* két egymást követő számában is olvashatunk.⁴² „Az alapítványi Erzsébet árvaház 39. Erzsébet királyné leánycserkészcsapata be fogja mutatni a város közönségének a leánycserkészlet célját, hivatását dokumentáló programját.” Pettkó-Szandtner Aladár államtitkár is jelezte, hogy részt vesz a kerti ünnepségen. A programban a többi között cserkészavatás, torna- és elsősegély bemutató, tánc (magyar toborzó), karének (irredenta dalok), valamint gyermek színjáték („Erzsébet királyné emléke”) is szerepel. A Pacsirta utcai árvaház udvarán és kertjében tartandó ünnepségen „tizenkét hadiárvát avatnak leánycserkészsé”, elsősegélynyújtási ismeretekből dr. Konthy Gyula városi főorvos, az intézet orvosa vizsgáztatja a cserkészeket. Az ünnepség közös vacsorával zárul. „A programszámok alatt a kertben az ünnepély színhelyén tábortanyában megfőzik a leánycserkészek a gulyás és turóscsuszából álló vacsorát.”

Az árvaház rendezvényei után továbbra is következetesen köszönetet mond mindazoknak, „kik úgy megjelenésükkel, mint adományaikkal évről-évre vonzóbbá és melegebbé teszik a hadiárvák záróünnepélyét...” Így történt ez 1928-ban is.⁴³

A *Nyírvidék* 1929. évi karácsonyi számában azt írja, hogy „Az árvaház az idei karácsonyon maga is árva. Pacsirtautcai otthonában az avult régi ház falai felmondták a szolgálatot: az árváknak a város segítő jóságát elfogadva, a Csillag-utcai városi épületbe kellett költözniök, míg a népjóléti miniszter és Nyiregyháza város kölcsönös áldozatából fel nem épül az árvák új hajléka.” Ruzsinkóné Justh Emma igazgatónő és lelkes gárdája „a hajléktalanság évében is” magas színvonalú karácsonyi műsoros délutánt rendezett. Az ünnepség színhelye a római katolikus iskola díszterme volt, az ünnepi beszédet Énekes János prelátnak tartotta. Az ünnepség közönsége sorában most is számos megyei és városi előkelőség foglalt helyet, köztük Kállay Miklósné, az alapítványi Erzsébet Árvaház Önképző Körének díszelnöke, „a hadiárvák lelkes patrónája”, dr. Erdőhegyi Lajos főispán,

⁴⁰ Hírek. A hadiárvák köszönete. *Nyírvidék* XLVII: 6. 1926. január 9. 5.

⁴¹ Az Erzsébet Hadiárvaház karácsonyfa-ünnepélye. *Nyírvidék* XLVII: 290. 1926. december 22. 8.

⁴² Pettkó-Szandtner Aladár államtitkár vasárnap Nyiregyházára érkezik és résztvesz az Erzsébet árvaház cserkészeinek kerti ünnepségén. *Nyírvidék* XLVIII: 139. 1927. június 22. 4.; Tizenkét hadiárvát avatnak leánycserkészsé vasárnap délután a Pacsirta utcai árvaházban. *Nyírvidék* XLVIII: 140. 1927. június 23. 4.

⁴³ A nyiregyházi Alapítványi Erzsébet Árvaház köszönete. *Nyírvidék* XLIX: 164. 1928. július 21. 4–5.

Benkő András királyi tanfelügyelő, dr. Konthy Gyula városi főorvos, az intézet orvosa, dr. Teltsch Kornél és dr. Névery János igazgatók.⁴⁴

Az árvaház lakói rövidesen visszaköltözhetnek felújított otthonukba. Erre utal a Nyírvidék 1930 júniusi rövid híradása, amelyben azt írja, hogy az árvaház évzáró ünnepe „a pacsirtautcai árvaház udvarán lesz.”⁴⁵ Néhány hónappal később újabb rendezvényről olvashatunk. „Évadnyitás lesz holnap az Erzsébet Alapítványi Árvaház Pacsirta-utcai otthonában...” Az ünnepség gazdag műsorában szerepel többek között Kisfaludy Károly Csalódások című vígjátékának egy felvonása is.⁴⁶

Az 1930. december 20-i számából az intézetben akkor dolgozó „árvaanya” nevét (Szinay Mária) is megtudhatjuk.⁴⁷

Az évek során az intézet nevelési/képzési célkitűzései tovább módosultak. Az intézet vezetőjének egyre inkább meggyőződésévé vált, hogy a nehéz elhelyezkedési viszonyok között valamennyi növendék számára „nem fog biztos kenyér akadni, ha valamennyiüket szellemi kiképzésben részesítjük... hadiárvaink egyrészeről a legmegfelelőbbben akkor gondoskodunk, ha valamely, speciálisan nők által űzött és biztos jövedelmezőségű iparágra tereljük őket. Ez a tervem az 1928. évben valóra is vált. Miniszter urunk elfogadta a nyíregyházi Erzsébet-kézimunkakereskedés és varrodának ajánlatát és hozzájárult ahhoz, hogy növendékeink közül 12-öt, akik arra kedvet és hajlandóságot mutatnak, az említett vállalat műhelyébe tanoncként szerződtesünk. A vállalat kötelezte magát arra, hogy ezeket a lánykákat... a fehérmű- és felsőruhavarrásban, valamint a kézimunkaiparban teljesen kiképzzi és felszabadításukat is biztosítja.” (RUSZINKÓNÉ 1929. 54–55.)

A növendékek kézimunka terén így szerzett jártasságára utal az újságban 1931-ben megjelent néhány apróhirdetés. „Felsőruhavarrást és kézimunkát vállalunk az Erzsébet árvaházban. Pacsirta utca 21 sz.”;⁴⁸ „Diványpárnák montirozását divatos kézimunkák készítését jutányos áron vállaljuk. „Erzsébet” Árvaház, Nyíregyháza, Pacsirta-utca 21.”⁴⁹

Az árvaház életében bekövetkezett döntő változásról tudósít a Nyírvidék 1931. április 2-án. „A népjóléti miniszter és a Jótékony Nőegylet a Stefánia Szövetségnek⁵⁰ engedték át a Pacsirta-utcai árvaház épületét. Június 1-én szűnik meg a nyíregyházi hadiárvaház.”⁵¹ A Pacsirta utcai árvaház, amely „Vallási megkülönböztetés nélkül fogadta be gondozottait, az első világháború után elsősorban hadiárvaikat”, Margócsy szerint is 1931-ig működött (MARGÓCSY 2002. 95.).

Váratlan tragikus eseményről ad hírt a Nyírvidék 1931. július 2-án „...f. évi június hó 30-án, délután fél 3 órakor, életének 49. évében, rövid szenvedés után...” elhunyt Ruszinkó Jenőné Justh Emma, a m. kir. Erzsébet hadiárvaház igazgatónöje. „Együtt halt meg az ő szeretett árvaházával.”⁵²

⁴⁴ A vallás útján haladjanak az erkölcsi ideálok felé – mondotta Kállay Miklósné államtitkárna a hadiárva karácsonyi ünnepén. Nyírvidék L: 294. 1929. december 24. 3.

⁴⁵ Pettkó-Szandtner Aladár államtitkár is résztvesz a hadiárvaház holnapi évzáró-ünnepségén. Nyírvidék LI: 142. 1930. június 26. 7.

⁴⁶ Az Erzsébet Alapítványi Árvaház holnapi műsoros délutánján előadják Kisfaludy Csalódások c. vígjátékának egy felvonását. Nyírvidék. LI: 255. 1930. november 9. 6.

⁴⁷ Nagy érdeklődéssel várja Nyíregyháza közönsége az Alapítványi Erzsébet Árvaház karácsonyi ünnepét. Nyírvidék LI: 289. 1930. december 20. 7.

⁴⁸ Hirdetés. Felsőruhavarrást és kézimunkát vállalunk az Erzsébet árvaházban. Nyírvidék LII: 88. 1931. április 19. 9.

⁴⁹ Hirdetések. Diványpárnák montirozását... vállaljuk „Erzsébet” árvaház. Nyírvidék LII: 105. 1931. május 10. 12.

⁵⁰ 1915-ben alakult meg az „Országos Stefánia Szövetség” az anyák és csecsemők védelmére.

⁵¹ A népjóléti miniszter és a Jótékony Nőegylet a Stefánia Szövetségnek engedték át a Pacsirta-utcai árvaház épületét. Nyírvidék 52: 75. 1931. április 2. 3.

⁵² Ruszinkó Jenőné. Nyírvidék LII: 146. 1931. július 2. 5.

„Ruszinkó Jenőné... abban a pillanatban halt meg, amikor az árvaházat hivatalosan is átadták a népjóléti miniszter kiküldöttjei új rendeltetésének, a Stefániának, illetve Nyíregyháza városának.”⁵³

Az alapítványi Erzsébet árvaház utóélete

A Stefánia Szövetség bérbe szeretne volna adni Pacsirta utcai otthonát, amely azonban még 1932 nyarán is üresen állt.⁵⁴ Három évvel későbbi hír szerint „*anya- és csecsemőotthont akar a Stefánia berendeztetni a Pacsirta-utcában rendelkezésére álló házban.*”⁵⁵

Az egykori nyíregyházi városi kertészet 1917-től működött üzemszerűen az Árok utca melletti területen. „*Ez a kertészet lett... a gyakorlótelepe annak a kertmunkásképző iskolának, amelynek a terve 1936-ban már szerepel a városi képviselőtestület előtt...*” (MARGÓCSY 1989. 171–172.). „*Az iskola internátusa és tantermei részére a Pacsirta-utcai épületet szánná a város. Ezt az épületet megfelelően át kellene alakítani és ki kellene újabb termekkel bővíteni, végül fel is kellene szerelni*” – írja 1937 elején a *Nyírvidék*.⁵⁶ A szükséges munkálatok jelentős költsége egy ideig nehezítette a döntést, amely végül 1938-ban született meg, amikor a Pacsirta utcai volt árvaházi épületet az iskola rendelkezésére bocsátották. A történekről 1939 áprilisában a *Nyírvidék* is beszámolt. „*Mint ismeretes, a földművelésügyi minisztérium Nyíregyházán kertmunkásképző iskolát létesített. Az iskola céljaira a város a Pacsirta-utcában levő árvaház épületét engedte át...*”⁵⁷ Az iskolai munka 15 tanulóval 1939 tavaszán indult meg. Az épületben 1947-ben leánykollégium létesült (MARGÓCSY 1989. 172.).

Az egykori árvaházi épület további sorsának követése már nem feladata a jelenlegi ismeretésnek.

Végezetül legyen szabad egy szubjektív megjegyzést tennem. A korabeli nyíregyházi sajtó (*Nyír; Tiszavidék, Nyírvidék, Nyírvidék Szabolcsi Hírlap*) Nyíregyháza múltbeli eseményeinek hihetetlenül gazdag forrása. A régi folyóiratoknak az adott kor gondolkodását, hangulatát hűen tükröző nyelvezete ugyancsak sok hasznos információval szolgál. Böngészésüket ajánlom mindazoknak, akiket a régi nyíregyházi (és megyei) élet érdekel, úgyszintén azoknak, akik szeretik a magyar nyelv választékos régi kifejezéseit, a mögöttük meghúzódó gondolatokat és érzéseket, valamint azoknak is, akiket a korabeli magyar helyesírás ma már néha megmosolyogtató sajátosságai érdekelnek.

Irodalom

A HADIÁRVAHÁZ 2015.

V.: A hadiárvaház, az intézet 1925–1931. Nagykovácsi Helytörténeti Gyűjtemény. <https://www.facebook.com/nagykalloimuzeum/posts/428308673961>

⁵³ Eltemették Ruszinkó Jenőné. *Nyírvidék* LII: 148. 1931. július 4. 3.

⁵⁴ Ujra nagyobb számban pusztulnak a nyíregyházi gyermekek. A Stefánia orvosainak megdöbbentő adatai. *Nyírvidék* LIII: 146. 1932. július 1. 2.

⁵⁵ Egész Nyíregyháza összefog a Stefánia anya és csecsemő-otthonának érdekében. *Nyírvidék Szabolcsi Hírlap* III: 100. 1935. május 2. 2.

⁵⁶ Harmincnégyezer pengőbe kerülne a nyíregyházi kertészképző iskola felállítása. *Nyírvidék Szabolcsi Hírlap* V: 24. 1937. január 30. 4.

⁵⁷ Az életveszélyes állapotban lévő járványkórházat lebontják. A városi faiskolát a kertmunkásképző iskolának adják át használatra. *Nyírvidék Szabolcsi Hírlap*. VII: 77. 1939. április 5. 7.

ÁLLAMI KÖLTSÉGVETÉS 1930.

1930/31. évi állami költségvetés. XVI. fejezet. Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium. Magyar Királyi Állami Nyomda, Budapest 1930.

HÁGER 1929.

Szabolcs vármegye fejlődése és kortörténete. Szerk. Háger László. Kiad. Erdélyi Gyula, Nyíregyháza 1929.

KÉPVISELŐHÁZI NAPLÓ 1927.

Az Országgyűlés Képviselőházának 36. ülése 1927. április hó 7-én. In: Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója. Harmadik Kötet. Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Budapest 1927. 25.

MARGÓCSY 1989.

Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák. III. Néhány új fejezet a régi Nyíregyháza életéből. Nyíregyháza Városi Tanács V. B., Nyíregyháza 1989.

MARGÓCSY 1997.

Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák. IV. Újabb híradások a régi Nyíregyháza életéből. START Rehabilitációs Vállalat és Intézményei, Nyíregyháza 1997.

MARGÓCSY 2002.

Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák. V. Újabb mozaikok a régi Nyíregyháza életéből. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára, Nyíregyháza 2002.

NŐIPARISKOLA 1913.

Nőipariskola pénztári számadás, elnöki jelentés, tagok névsora az 1913. évről. 2016. 08. 04. <http://www.szabarchiv.hu/drupal/node/28349> (Fájl: VIII_0606_Női_Ip_Isk_1909_Kgy_1_doboz_F_pall.pdf)

RUSZINKÓNÉ 1929.

Ruszinkóné Justh Emma: A nyíregyházi alapítványi Erzsébet-árvaház története. In: A magyar hadiárvagondozás 10 éve. Szerk. Pettkó-Szandtner Aladár. Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium, Budapest 1929. 50–56.

Dr. JAKÓ János

H-4400 Nyíregyháza

Lukács Ödön u. 4.

e-mail: drjakojanos@freemail.hu

Erzsébet Foundation Orphanage of Nyíregyháza

Women's Charity Association of Nyíregyháza formed in 1866, one year later founded the Erzsébet (Elizabeth) Orphanage. Its undisturbed operation was provided by donations of the generous members of society and by the income from amateur performances, balls and concerts organised by the women's association. In 1921, the Ministry of Social Welfare took over the institution to host war orphans. From this time, its official name became "Erzsébet Foundation Orphanage of Nyíregyháza". Number of places gradually grew from 13 to 30. According to the goals formulated by the ministry, the task of the institution was the education and protection of war orphan girls in an internate. These children were supposed to come from possibly intelligent families and have good school results. The present study based on contemporary documents presents the everyday life of

the Erzsébet Orphanage, the title predecessor and then of the Erzsébet Foundation Orphanage (war orphanage for girls), the education of the inmates and the Christmas parties. We also learn about the school literary society, the girl scout movement, special training in dressmaking and handicraft. The foundation orphanage ceased in 1931, the building was inherited by the Stefánia Alliance. In 1939, the School for Gardening was formed here. Thus, an institution serving noble goals for almost seven decades in our town ceased.

Dr. János JAKÓ

H-4400 Nyíregyháza

Lukács Ödön u. 4.

e-mail: drjakojanos@freemail.hu